

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

CONTENT AND STRUCTURE OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF PHYSICAL EDUCATION TEACHER

Стаття присвячена висвітленню результатів аналізу наукового фонду з проблеми формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців та представленню власної позиції щодо змісту та структури самоосвітньої компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Мета статті – проаналізувати сутність та структуру самоосвітньої компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Завдання дослідження: на основі аналізу наукових джерел уточнити поняття «самоосвітня компетентність»; визначити сутність та структуру феномена «самоосвітня компетентність учителя фізичної культури». Встановлено, що самоосвітня компетентність у наукових джерелах переважно тлумачиться як особистісно-професійна якість фахівця, що репрезентує практико-зорієнтовані вміння, професійно-зорієнтовані знання, набутий досвід безпосередньої практичної діяльності, професійно-значущі властивості та якості особистості (вмотивованість, прагнення до самореалізації, самовдосконалення). Самоосвітню компетентність учителя фізичної культури визначено як інтегративний особистісно-професійний конструкт, що репрезентує внутрішнє прагнення особистості до самоідентифікації, самореалізації та самовдосконалення як суб'єкта професійної діяльності; здатність засвоювати, систематизувати та модернізувати професійні знання щодо різноманітних інноваційних освітніх та виховних технологій (фізично-розвивальних, корекційно-реабілітаційних, спортивних, здоров'язбережувальних, інклюзивних). Структуру самоосвітньої компетентності вчителя фізичної культури складають: мотиваційно-настановний компонент: відображає ціннісне ставлення вчителя фізичної культури до професійної діяльності, її соціальної та персональної значущості; когнітивно-інформаційний компонент: передбачає засвоєння учителем фізичної культури знань щодо різноманітних акмеологічних процесів (самоідентифікації, самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення); операційно-технологічний компонент: репрезентує сформованість умінь щодо організації, моніторингу та розробки алгоритму самоосвітньої діяльності; рефлексивно-особистісний компонент: віддзеркалює здатність до рефлексійного самоаналізу успішності проходження вчителем фізичної культури індивідуального маршруту самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня компетентність, учитель фізичної культури, компоненти структури, заклад вищої освіти.

The article deals with the results of the analysis of the scientific foundation on the problem of formation of self-educational competence of future specialists and presentation of own position on the content and structure of self-educational competence of future teachers of physical culture. The purpose of the article is to analyze the essence and structure of self-educational competence of future physical education teachers. Research objectives: to clarify the concept of "self-educational competence" on the basis of the analysis of scientific sources; to define the essence and structure of the phenomenon "self-educational competence of the teacher of physical culture". It is established that self-educational competence in scientific sources is mainly interpreted as a personality-professional quality of a specialist, representing practical-oriented skills, professional-oriented knowledge, gained experience of direct practical activity, professionally significant properties and qualities of personality (motivation, desire for self-realization, self-improvement). The self-educational competence of a physical education teacher is defined as an integrative personality-professional construct that represents the individual's internal desire for self-identification, self-realization and self-improvement as a subject of professional activity; ability to absorb, systematize and modernize professional knowledge of various innovative educational technologies (physical, developmental, correctional, rehabilitation, sports, health, inclusive). The structure of self-educational competence of physical education teacher consists of: motivational setting component: reflects the value attitude of the physical education teacher to professional activity, its social and personal importance; cognitive-informational component: it involves mastering physical education by the teacher of knowledge about various acmeological processes (self-identification, self-realization, self-development, self-improvement); operational and technological component: represents the formation of skills in the organization, monitoring and development of the algorithm of self-educational activities; reflexive-personal component: reflects the ability to reflect on the successful completion of physical education by the teacher of physical culture individual route of self-educational activity. **Key words:** self-education, self-educational competence, self-educational activity of physical education teacher.

УДК 377.1:796.071.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.16>

Підгірний О.В.,
аспірант кафедри педагогіки,
викладач кафедри спортивних ігор
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним із визначальних маркерів ефективності професійної підготовки сучасного професіонала, зокрема випускника закладу вищої освіти, є рівень сформованості його здатності до постійного безперервного самовдосконалення та саморозвитку – самоосвітньої компетентності. Самоосвіта у загальному вигляді може тлумачитись як цілеспрямована діяльність

людини (чи соціальної групи), що віддзеркалює вільний вибір особистості напряму життєдіяльності, зорієнтована на задоволення потреби у соціалізації та інтеграції у соціум, самоідентифікації та самореалізації, підвищення рівня освіченості, культури та професіоналізму. Особливого значення названі аспекти набувають у підготовці майбутнього фахівця сфери освіти, зокрема вчителя фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців різного профілю ґрунтовно висвітлена в сучасних науково-педагогічних джерелах. За різними феноменологічними ознаками самоосвітню компетентність досліджено в таких аспектах: формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій (Є. Співаковська-Ванденберг); формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя початкових класів (А. Ратушинська); формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у процесі загальноосвітньої підготовки (І. Мося); формування самоосвітньої компетентності студентів немовних спеціальностей (О. Копил); розвиток самоосвітньої компетентності учителів початкових класів у системі післядипломної освіти (Г. Наливайко), вчителів математики (Ю. Демченко) та майбутніх учителів технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій (О. Федоренко); формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-будівельників (Ю. Пришупа). Невирішеною і досі залишається проблема формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців фізичної культури, виховання і спорту.

Мета статті – проаналізувати сутність та структуру самоосвітньої компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Завдання дослідження: на основі аналізу наукових джерел уточнити поняття «самоосвітня компетентність»; визначити сутність та структуру феномена «самоосвітня компетентність учителя фізичної культури».

Виклад основного матеріалу. Спираючись на акмеологічну концепцію Е. Зеєра, можна стверджувати, що формування компетентності майбутнього фахівця є невіддільним етапом процесу професіоналізації. Вчений називає процес формування самоосвітньої компетентності «життєвим шляхом» фахівця і виокремлює у ньому певні стадії. Перша стадія, за Е. Зеєром [3, с. 122], це вибір майбутньої професії з урахуванням особистісних індивідуальних прагнень, нахилів, мотивів; друга стадія пов'язується Е. Зеєром із формуванням системи знань, умінь та навичок професійного характеру; наступна стадія, на думку вченого, пов'язана з первинним входженням у професію, першим засвоєнням соціальної ролі майбутньої професії, початковим самовизначенням у ній, первинним формуванням професійного досвіду; наступна стадія, за визначенням ученого, полягає у формуванні професійної позиції фахівця, інтеграції особистісних та професійних якостей у єдине ціле, готовності до виконання професійних обов'язків; остання стадія формування самоосвітньої компетентності, на думку Е. Зеєра, це реалізація особистості в професійній діяльності [3, с. 129].

Місце та функційну роль самоосвітньої компетентності вчителя коректно визначила Є. Співаковська-Ванденберг, зазначивши, що «самоосвітня компетентність є ключовою компетентністю особистості, оскільки є результатом правильно організованої освіти на різних рівнях та визначальником адекватної ціннісної основи навчання» [10, с. 6].

Приєднуємось до наукової позиції вченої щодо змістового наповнення самоосвітньої компетентності фахівця. Авторка зазначає, що ця особистісно-професійна якість фахівця репрезентує практико-зорієнтовані вміння, професійно-зорієнтовані знання, набутий досвід безпосередньої практичної діяльності, професійно-значущі властивості та якості особистості (вмотивованість, прагнення до самореалізації, самовдосконалення). Загалом, наголошує Є. Співаковська-Ванденберг, вищезазначене віддзеркалює прагнення і здатність фахівця раціонально розв'язувати професійні задачі, професійно виконувати поставлені завдання фахового спрямування, підготовленість до реалізації соціально-значущого напрямку діяльності: привчити молоде покоління до постійного самовдосконалення, що реалізується через прагнення нарощувати власний «банк» професійних знань, самостійно опановувати та систематизувати та використовувати різноманітну інформацію впродовж життя, розробляти індивідуальний маршрут професійного розвитку [10, с. 7].

На нашу думку, правильно та коректно визначила дослідниця Н. Бухлова [1] внутрішню структуру самоосвітньої компетентності. Авторка бачить її як синтез таких складників: усвідомлення персональних потреб, що ґрунтуються на правильному самоаналізі, самопізнанні, самомоніторингу позитивних та негативних рис власної професійної діяльності; систематизація інформаційного фонду (різноманітної інформації особистісного та професійного характеру), розширення банку власних знань, встановлення міжпредметних та міжфахових зв'язків, «білих плям» професійного розвитку; уміння конструювати індивідуальний маршрут самоосвіти з урахуванням власних нахилів та намірів, властивостей особистості та професійно-значущих рис, потреб соціуму та професійного оточення; критичне та вдумливе ставлення до інформації в довколишньому середовищі, формування власної позиції щодо варіативності та значущості набутої інформації; гнучкість та «нелінійність» мислення, креативність у вирішенні професійних завдань; здатність ураховувати швидкі зміни у різних професійних контекстах, пошук нестандартних рішень у поєднанні з самостійно здобутими знаннями; сформованість інформаційної культури (уміння обробляти одночасно великі масиви інформації різного характеру: уміння систематизувати, переопрацьовувати, аналізувати та синтезувати самостійно здобуту інформацію,

презентувати її); уміння взаємодіяти з довколишніми на основі полілогу, продукувати рішення на засадах співробітництва, толерантно та поважно ставитися до полярного погляду «іншого»; уміння застосовувати інноваційні інформаційно-комунікаційні технології; набуття настанови на соціальну відповідальність особистості перед собою, суспільством, культурним та професійним середовищем; налаштованість на безперервний саморозвиток та самозміни; вміння долати труднощі, впевненість; аргументована оцінка та моніторинг значення сформованих професійно-орієнтованих знань у власній професійній діяльності; відповідальність за алгоритм та зміст самоосвіти; безперервний самоаналіз і самоконтроль за самоосвітньою діяльністю; уміння коригувати, вдосконалювати результати самоосвіти [1, с. 7].

Нам імпонує думка дослідниці О. Коваленко щодо сутності феномена «самоосвітня компетентність». Авторка доводить, що феномен можна визначити як особистісно-професійний інтегративний конструкт, що забезпечує готовність людини задовольняти персональні та суспільні потреби пізнання нею реальності, базуючись на засвоєнні знань, умінь та навичок, способів діяльності та набутого досвіду [4, с. 91].

Продуктивною в контексті нашого дослідження є наукова позиція Ю. Пришупи, яка зазначає, що самоосвітня компетентність є поєднанням готовності та здатності людини (як особистості та професіонала) здійснювати ефективну, креативну самостійно-пізнавальну професійну діяльність обраного професійного характеру. Формується професійна компетентність, на думку Ю. Пришупи, шляхом формування системи знань щодо професійного самонавчання та самоосвіти й прагнень вдосконалювати професійну діяльність за індивідуальними характеристиками [8, с. 3].

Погоджуємось із думкою Ю. Пришупи про те, що формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти детермінується такими чинниками: набуття студентами позитивного ціннісного ставлення до самонавчання, самоосвіти та самовдосконалення в процесі професійного навчання; забезпечення стійкого інтересу до майбутньої професії шляхом ефективною актуалізації професійних знань; систематичне тренінгове відпрацювання професійних умінь шляхом застосування різноманітних технологій проблемного навчання; застосування різних форм самоосвіти і самовиховання; здатність до рефлексії інноваційної діяльності, самоконтролю та професійної самооцінки; уміння прогнозувати та співвідносити особистісно-професійні можливості, усвідомлення себе професіоналом [8, с. 7].

Висновки. Спираючись на результати аналізу наукового фонду щодо своєрідності самоосвітньої компетентності сучасного фахівця, визначаємо сут-

ність самоосвітньої компетентності учителів фізичної культури таким чином: це інтегративний особистісно-професійний конструкт, що репрезентує внутрішнє прагнення особистості до самоідентифікації, самореалізації та самовдосконалення як суб'єкта професійної діяльності; здатність засвоювати, систематизувати та модернізувати професійні знання щодо різноманітних інноваційних освітніх та виховних технологій (фізично-розвивальних, корекційно-реабілітаційних, спортивних, здоров'язберезувальних, інклюзивних). Структуру самоосвітньої компетентності вчителя фізичної культури складають: мотиваційно-настановний компонент: відображає ціннісне ставлення вчителя фізичної культури до професійної діяльності, її соціальної та персональної значущості; когнітивно-інформаційний компонент: передбачає засвоєння учителем фізичної культури знань щодо різноманітних акмеологічних процесів (самоідентифікації, самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення); операційно-технологічний компонент: репрезентує сформованість умінь щодо організації, моніторингу та розробки алгоритму самоосвітньої діяльності; рефлексивно-особистісний компонент: віддзеркалює здатність до рефлексійного самоаналізу успішності проходження вчителем фізичної культури індивідуального маршруту самоосвітньої діяльності.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі полягають у розробці критеріальної бази щодо рівнів сформованості самоосвітньої компетентності майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бухлова Н.В. Сутнісний зміст поняття «Самоосвітня компетентність». *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2008. № 1. С. 4–10.
2. Демченко Ю.М. Формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя математики у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2015. 20 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. 2-е изд., перераб., доп. Москва : Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 336 с. («Gaudeamus»).
4. Коваленко О.Е. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу : монографія / Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Мельниченко О.О. Харків : УІПА, 2007. 162 с.
5. Копил О.А. Формування самоосвітньої компетентності у студентів немовних спеціальностей з використанням інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О.А. Копил; Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2012. 20 с.
6. Мося І.А. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників

у процесі загальноосвітньої підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Національний авіаційний університет. Київ, 2014. 19 с.

7. Наливайко Г.В. Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів початкових класів у системі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Київ, 2012. 19 с.

8. Пришупа Ю.Ю. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-будівельників у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Національний авіаційний університет. Київ, 2016. 20 с.

9. Ратушинська А.С. Формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; ДВНЗ

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2013. 20 с.

10. Співаковська-Ванденберг Є.О. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Республіканський ВНЗ «Кримський гуманітарний університет». Ялта, 2011. 20 с.

11. Федоренко О.Г. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2016. 20 с.